JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH
Volume 4, Issue 4, May 2026 Online ISSN: 3030-3508
https://spaceknowladge.com

O'QITUVCHI KASBIY KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PSIXOLOGIK OMILLARNING AHAMIYATI

Abduvaliyeva Mohinur Norbekovna
Osiyo Xalqaro Universiteti 1- bosqich magistranti
http://abduvaliyevamohinur185@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

MAQOLA TARIXI:
Received:24.05.2026
Revised: 25.05.2026
Accepted:26.05.2026

KALIT SO'ZLAR:
kasbiy kompetensiya, pedagogik faoliyat, psixologik omillar, motivatsiya, refleksiya, emotsional barqarorlik, kommunikativ kompetensiya, pedagogik mahorat, stressga chidamlilik, ta'lim sifati.

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada o'qituvchi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda psixologik omillarning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Pedagog shaxsining motivatsiyasi, emotsional barqarorligi, kommunikativ qobiliyati, refleksiv fikrlashi hamda stressga chidamliligi ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida yoritilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida psixologik tayyorgarlikning o'qituvchining kasbiy rivojlanishiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda psixologik yondashuvlardan samarali foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'qituvchi shaxsiga bo'lgan talablarni tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat o'z fanini mukammal biluvchi mutaxassis, balki o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnata oladigan, ta'lim jarayonini psixologik jihatdan to'g'ri boshqaradigan hamda murakkab pedagogik vaziyatlarda oqilona qaror qabul qila oladigan ijodkor shaxs sifatida namoyon bo'lishi zarur.

Shu jihatdan qaralganda, o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi faqat metodik yoki didaktik tayyorgarlik bilan cheklanib qolmay, balki pedagog faoliyatining psixologik asoslarini chuqur tadqiq etishni ham talab qiladi. Pedagogik faoliyatning samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining psixologik tayyorgarligi, ichki motivatsiyasi, kommunikativ madaniyati va emotsional barqarorligiga bog‘liqdir. Chunki ta’lim jarayonida yuzaga keladigan turli pedagogik vaziyatlar o‘qituvchidan yuqori darajadagi sabr, refleksiv yondashuv va psixologik moslashuvchanlikni talab etadi. Ayniqsa, globallashuv va raqamli ta’lim muhitining kengayishi pedagogning kasbiy faoliyatiga yangicha talablarni olib kirmoqda. Bu esa o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda psixologik omillarning o‘rnini yanada kuchaytiradi. Ma’lumki, o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyati uning bilim darajasi bilangina emas, balki shaxsiy sifatlari, emotsional intellekti, ijtimoiy faolligi va pedagogik muloqot madaniyati bilan ham belgilanadi. Psixologik jihatdan yetuk pedagog o‘quvchilarning individual xususiyatlarini to‘g‘ri anglaydi, ularning ehtiyoj va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etadi. Natijada dars samaradorligi ortadi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligi rivojlanadi. Shu sababli pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida psixologik kompetensiyani rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. O‘qituvchi faoliyatida stress, kasbiy zo‘riqish va emotsional charchoq kabi holatlar ham tez-tez uchrab turadi. Bunday vaziyatlarda pedagogning psixologik barqarorligi uning kasbiy faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Emotsional boshqaruv mexanizmlarini puxta egallagan o‘qituvchi murakkab vaziyatlarda ham samarali faoliyat yurita oladi. Shu nuqtai nazardan, psixologik omillarni o‘rganish pedagogik kompetensiyani takomillashtirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimiz olimlari tomonidan ham pedagogik kompetensiya va o‘qituvchi shaxsining psixologik xususiyatlari yuzasidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, N. Muslimov pedagogning kasbiy shakllanishida kommunikativ va refleksiv qobiliyatlarning muhim o‘rin tutishini alohida ta’kidlaydi hamda zamonaviy pedagog o‘z faoliyatini muntazam psixologik tahlil qilib borishi zarurligini qayd etadi[132]. Ushbu qarashlar o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda psixologik omillarning dolzarb ilmiy muammo ekanligini ko‘rsatadi.

[132] Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. – Toshkent: Fan, 2013. – B. 84.

Shu bois mazkur maqolada o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda psixologik omillarning ahamiyati, ularning pedagogik faoliyat samaradorligiga ta’siri hamda zamonaviy ta’lim jarayonidagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasi pedagogik jarayonning sifat va samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Kasbiy kompetensiya deganda pedagogning nazariy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, kommunikativ madaniyati, psixologik tayyorgarligi va innovatsion faoliyatni amalga oshirish qobiliyatining uyg‘unligi tushuniladi. Ayniqsa, bugungi tezkor axborot almashinuvi va raqamli ta’lim muhitida o‘qituvchining psixologik jihatdan tayyor bo‘lishi uning kasbiy faoliyatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Chunki pedagogning ruhiy barqarorligi, ichki motivatsiyasi va emotsional boshqaruv qobiliyati ta’lim jarayonining muvaffaqiyatini ta’minlaydigan asosiy omillardan biridir. Psixologik omillar o‘qituvchining pedagogik faoliyatida bir necha yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. Avvalo, motivatsiya pedagogning kasbiy rivojlanishga bo‘lgan ehtiyojini shakllantiradi. Kasbiy faoliyatga nisbatan ichki qiziqish va mas’uliyat hissi kuchli bo‘lgan o‘qituvchi o‘z ustida muntazam ishlaydi, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirishga intiladi hamda ta’lim sifatini oshirishga harakat qiladi. Motivatsiyasi yuqori bo‘lgan pedagoglarda ijodkorlik va tashabbuskorlik ham kuchli rivojlanadi. Natijada dars jarayoni samarali tashkil etilib, o‘quvchilarning fanga qiziqishi ortadi. Shuningdek, o‘qituvchi faoliyatida kommunikativ kompetensiya ham muhim psixologik omillardan biri hisoblanadi. Pedagogning o‘quvchilar bilan to‘g‘ri muloqot o‘rnata olishi, psixologik muhitni boshqara bilishi va ta’lim jarayonida samimiy hamkorlikni shakllantira olishi dars samaradorligini oshiradi. O‘quvchi shaxsiga hurmat bilan yondashuvchi, uning individual xususiyatlarini inobatga oluvchi pedagoglarda ta’limiy ta’sir kuchli bo‘ladi. Bunday o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchini ruhlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi shaxs sifatida ham namoyon bo‘ladi. Pedagogik faoliyatda refleksiv yondashuv ham o‘qituvchi kompetensiyasini rivojlantiruvchi muhim psixologik vosita hisoblanadi. Refleksiya o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi, yutuq va kamchiliklarini anglab yetishi hamda ularni bartaraf etishga intilishida namoyon bo‘ladi. Refleksiv fikrlashga ega pedagog o‘z darslarini muntazam takomillashtirib boradi, metodik yondashuvlarni yangilaydi va ta’lim jarayonidagi muammolarni chuqur tahlil qilishga harakat qiladi. Shu sababli refleksiv kompetensiya zamonaviy pedagog shaxsining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Bundan tashqari, o‘qituvchining emotsional barqarorligi ham kasbiy kompetensiyani belgilovchi muhim omildir. Ta’lim jarayonida turli ziddiyatli vaziyatlar, yuqori mas’uliyat va

psixologik bosim pedagog faoliyatida stress holatlarini yuzaga keltiradi. Emotsional jihatdan barqaror o‘qituvchi bunday vaziyatlarda o‘z hissiyotlarini nazorat qila oladi, muammolarga vazmin yondashadi va o‘quvchilar bilan sog‘lom psixologik munosabatni saqlab qoladi. Bu esa pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirish bilan birga, o‘quvchilarning ruhiy holatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi ham pedagogdan yuqori darajadagi psixologik moslashuvchanlikni talab etmoqda. Raqamli platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari va interfaol metodlarning qo‘llanilishi o‘qituvchidan nafaqat texnik bilim, balki psixologik tayyorgarlikni ham talab qiladi. Yangiliklarni tez qabul qila oladigan va o‘z faoliyatiga moslashtira biladigan pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi yuqori darajada shakllanadi. O‘zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham pedagog shaxsining psixologik tayyorgarligi ta’lim samaradorligining muhim omili sifatida talqin etiladi. Jumladan, B. Xodjayev o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyati ko‘p jihatdan uning pedagogik tafakkuri, kommunikativ qobiliyati va psixologik madaniyatiga bog‘liqligini ta’kidlaydi[133]. Ushbu yondashuv pedagogning nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki murakkab psixologik jarayonlarni boshqaruvchi shaxs ekanligini ko‘rsatadi. Demak, o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish jarayonida psixologik omillarni chuqur o‘rganish va amaliy faoliyatga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Psixologik tayyorgarligi yuqori bo‘lgan pedagoglar ta’lim jarayonini samarali tashkil etadi, o‘quvchilar bilan sog‘lom pedagogik munosabat o‘rnatadi hamda zamonaviy ta’lim talablariga mos ravishda faoliyat yurita oladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda psixologik omillar muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta’lim tizimi pedagogdan nafaqat chuqur nazariy bilim va metodik tayyorgarlikni, balki yuqori darajadagi psixologik barqarorlik, kommunikativ madaniyat hamda refleksiv fikrlashni ham talab qilmoqda. Shu sababli pedagog faoliyatini samarali tashkil etishda psixologik tayyorgarlik asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, motivatsiya, emotsional barqarorlik, stressga chidamlilik, kommunikativ kompetensiya va refleksiya kabi psixologik omillar o‘qituvchining kasbiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, pedagogning ichki motivatsiyasi va o‘z kasbiga bo‘lgan ijobiy munosabati uning innovatsion faoliyatga tayyorligini oshiradi, pedagogik jarayonni ijodiy tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bilan

[133] Xodjayev B.X. Pedagogik kompetentlik va innovatsion faoliyat asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2017. – B. 96.

birga, emotsional jihatdan barqaror o‘qituvchi ta’lim jarayonidagi murakkab vaziyatlarni oqilona boshqaradi va sog‘lom psixologik muhitni shakllantira oladi. Maqolada yoritilgan nazariy qarashlar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik kompetensiyani rivojlantirish jarayonida psixologik yondashuvlardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Chunki psixologik jihatdan yetuk pedagog o‘quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur anglaydi, ular bilan samarali muloqot o‘rnatadi hamda ta’lim jarayonini insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etadi. Natijada o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi, mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligi rivojlanadi. Shuningdek, raqamli ta’lim muhitining kengayishi pedagog faoliyatiga yangicha talablarni olib kirayotganligi sababli o‘qituvchilarning psixologik moslashuvchanligini rivojlantirish dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda. Innovatsion texnologiyalar bilan ishlash jarayonida pedagogning psixologik tayyorgarligi uning kasbiy muvaffaqiyatini ta’minlovchi asosiy omillardan biri bo‘lib qolmoqda.

Demak, o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda psixologik omillarni chuqur o‘rganish, pedagoglarning psixologik madaniyatini rivojlantirish hamda ta’lim jarayonida psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muslimov N.A. *Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi.* – Toshkent: Fan, 2013. – 214 b.

2. Xodjayev B.X. *Pedagogik kompetentlik va innovatsion faoliyat asoslari.* – Toshkent: Tafakkur, 2017. – 186 b.

3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 240 b.

4. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.* – Toshkent: TDPU, 2016. – 192 b.

5. Ishmuhamedov R.J. *Ta’limda innovatsion texnologiyalar.* – Toshkent: Iste’dod, 2018. – 176 b.

6. Yuldashev J.G‘., Usmonov S.A. *Pedagogik texnologiya asoslari.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2014. – 198 b.

7. Jo‘rayev R.X. *Ta’lim menejmenti va pedagogik faoliyat psixologiyasi.* – Toshkent: Sharq, 2019. – 223 b.

8. Nishonova Z.T. *Pedagogik psixologiya.* – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017. – 256 b.

9. G‘oziyev E.G‘. *Umumiy psixologiya.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 312 b.

10. Karimova V.M. *Psixologiya.* – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2016. – 284 b.

